

Den arabisksprogede verden fylder i disse år meget i medierne og den offentlige debat om kultur og værdier i Danmark. Dermed er der åbnet nye muligheder for at blive klogere på en del af verden, som historisk har spillet og fortsat vil spille en stor rolle for europæisk kultur. Desværre er det ikke altid ønsket om at opnå indsigt, der har domineret den hjemlige debat, hvor stereotyper og fordomme præger mange fremstillinger af den arabiske kultur. Eller måske skulle vi hellere sige kulturer. For en af fordommene er præcis, som Kerstin Eksell gør opmærksom på i dette nummer af *Passage*, at den arabiske verden skulle være en homogen størrelse. Det er tværtimod såvel politisk som religiøst og i særdeleshed kulturelt en mangfoldig region med en række interne forskelle og konflikter. Intet sted får man et bedre indblik i denne dynamiske diversitet end i den nye arabiske litteratur, som *Passage* i dette nummer har sat sig for at præsentere.

Moderne arabisksproget litteratur har traditionelt haft vanskeligt ved at vinde anerkendelse og udbredelse i Vesten. Som Sabry Hafez dokumenterer i den første artikel, udgør moderne arabisk litteratur eksempelvis under 1 % af al den litteratur, der bliver oversat til fransk (hvortil naturligvis kommer de især nordafrikanske forfattere, som skriver på dette sprog, og som man kunne medregne til den arabiske litteratur – dog har vi i dette nummer af *Passage* valgt udelukkende at fokusere på litteratur skrevet på arabisk). Hafez argumenterer for, at denne underordnede position også afspejler sig i vestlige litteraturkritikers udbredte opfattelse af, at den moderne verdenslitteratur primært udgøres af Occidentens hovedværker. Hafez påviser endvidere, hvordan den skjulte orientalisme ikke blot viser sig i Vestens blik på den arabiske verden, men også internaliseres i den moderne arabiske prosalitteratur fra dens begyndelse i egypteren Muhammad Husain Haykals roman *Zaynab* (1913).

Også i Skandinavien er meget få arabiske værker blevet oversat og udbredt i andet end snævre kredse. Det billede ændrede sig i nogen grad, da egypteren Naguib Mahfouz i 1988 blev tildelt Nobels litteraturpris, hvorefter en række af hans værker blev oversat. Men som Peter Q. Rannes dokumenterer i sin artikel i dette nummer, var danske anmeldere generelt forbeholdne. Det skyldtes ifølge Rannes, at de med deres vestlige forventninger om episk *drive* havde svært ved at værdsætte den sideordnede form i Mahfouz' kollektivromaner, der er betinget af det arabiske sprogs særlige syntaks. Nogen skandinavisk bestseller blev Mahfouz derfor ikke. Det gjorde til gengæld *Yacoubians hus* (2002) af Mahfouz' landsmand Alaa al-Aswany, der flere måneder igennem toppede bestsellerlisterne over hele verden inklusive Danmark ligesom hans næste roman, *Chicago* (2007). Rannes argumenterer i sin artikel for, at al-Aswanys internationale gennembrud præcis skyldtes, at det lykkedes ham at finde et formmæssigt kompromis mellem den arabiske kollektivroman og den vestlige episke romanform.

Al-Aswanys succes har smittet af på den brede interesse for arabisk litteratur i Vesten. I den arabiske verden har litteratur ofte været forbeholdt en dannet elite, hvorfor forfatterne sjældent har kunnet leve af at sælge bøger. Med den begyndende åbning til det vestlige marked kan det måske ændre sig. Dertil kommer, som Tetz

Rooke gør opmærksom på i sin artikel, at man i disse år også for første gang ser bestsellerfænomenet udbredt til den arabiske verden selv. Den udvikling er blandt andet blevet tilskyndet af litterære priser som eksempelvis Den internationale pris for arabisk skønlitteratur, der i år gik til egypteren Yusuf Zaydans roman *Azazil* (2008). Kåringen skyldes ikke mindst, at bogen, hvis handling udspiller sig blandt det 5. århundredes kristne sekter i Mellemøsten, behandler et meget aktuelt tema, nemlig den religiøse fanatisme. Det samme gør Miral al-Tahawis *Den blå aubergine* (1998) og Khalid al-Barris selvbiografi *Verden er skønnere end Paradiset* (2001), der fortæller historien om en ung mands vej ind og ud af en fundamentalistisk gruppering. Rooke diskuterer værkernes fremstillinger af Mellemøstens religiøse fanatisme i en sociologisk optik i nummerets tredje artikel.

Det religiøse er også omdrejningspunkt i Kerstin Eksells artikel, der analyserer den libanesiske forfatter Elias Hourys seneste roman, *Som om hun sover* (2007), der for nylig er blevet oversat til svensk. En af de misforståelser, der har præget dele af den danske debat om den arabiske verden, er, at der skulle være lighedstegn mellem arabisk og islamisk kultur. I Libanon er der imidlertid et betydeligt kristent mindretal, og det er kristen symbolik og mysticisme, der sammen med referencer til klassisk arabisk poesi danner den litterære baggrund for Hourys historiske roman om en kristen familie i Palæstina i årene op til staten Israels dannelse.

Som vi et par gange har været inde på i denne indledning, er det arabiske sprog så væsensforskelligt fra de indoeuropæiske, at det afspejler sig i de litterære former. Vi har derfor bedt en af landets mest anerkendte oversættere fra arabisk, Ellen Wulff, som blandt andet står bag en meget rost fordanskning af *Koranen*, om at skrive en artikel om udfordringerne i at genfortolke arabisk litteratur på dansk. Med udgangspunkt i to uddrag fra den libysk-tuaregiske forfatter Ibrahim al-Konis roman *Blod af sten* (1990, da. 2009) tager Wulff fat i såvel de rent sproglige problemer som de kulturelle forskelle, der gør oversættelsen til en vanskelig kunst. De to uddrag fra Wulffs foreløbige oversættelse af *Blod af sten* bringes efter artiklen.

Elisabeth A. Moestrup følger i de sprogorienterede fodspor, når hun med afsæt i den marokkanske forfatter Yusuf Fadels sidste roman, *The Zoo Story*, og libanesiseren Rashid al-Daifs *Ok, farvel* (begge 2008) analyserer fænomenet *diglossi*: det forhold, at der på arabisk er stor afstand mellem det klassiske skriftsprog og de dialektprog, som araberne taler til daglig. Arabisk litteratur er igennem århundreder blevet skrevet på det klassiske sprog, der stort set ikke har forandret sig. Også dette har været en af de medvirkende årsager til den skrevne litteraturs forholdsvis begrænsede udbredelse i den arabiske verden. Men i den senere tid er forfattere som eksempelvis de to ovenstående begyndt at eksperimentere med at blande skrift- og dialektprog som en reaktion mod den erfaring af homogenisering, som både standardarabisk og den vestligt anførte globalisering kan medføre.

Med Nathalie Khankans artikel om nyere palæstinensisk lyrik bevæger vi os ind i det, der historisk set kan siges at være hjertet af arabisk litteratur. For mens den moderne roman, som vi har set, først for alvor har vundet indpas i de arabiske lande i det 20. århundrede, så har den arabiske poesi en levende tradition med rødder tilbage til før islamisk tid. Gennem en række præcise næranalyser undersøger Khankans artikel forholdet mellem palæstinensisk poesi og landets politiske identitet,

som siden staten Israels oprettelse har været genstand for voldsomme konflikter. Man har ment, at den nyeste lyrik var apolitisk i forhold til den tidligere generations direkte tematisering af politiske spørgsmål. Men som Khankan viser, er der snarere tale om, at de unge forfattere forsøger at finde nye måder at forhandle forholdet mellem personlig og national identitet i det poetiske billede.

Såvel det poetiske som det politiske spor fortsætter i Bo Holmbergs artikel om arabisk fængselslitteratur. Det 20. århundredes politiske virkelighed i de arabiske lande var præget af først kolonialismen og siden autoritære regimer, der ofte indførte censur og straffede dissidenter. Derfor deler mange arabiske forfattere og intellektuelle truslen om eller direkte erfaringer af fængsling og tortur, og fængselslitteratur er blevet en veletableret litterær genre, der behandler disse erfaringer. Holmberg behandler denne genres historie i nyere arabisk litteratur med en række eksempler fra egyptisk og syrisk litteratur, herunder særligt den syriske digter Muhammad al-Maghut.

Den sidste artikel af Stephan Guth viderefører til dels det dystre tema i sin analyse af en række arabiske romaner fra 1980'erne, der som eksempelvis egypteren Jabrā Ibrāhīm Jabrās *The Other Rooms* (1986) fremstiller en erfaring af individuelt identitetstab under autoritære politiske systemer. Men som Guth demonstrerer, vendes dette tab, der blandt andet kommer til udtryk som en udviskning af forskellen mellem virkelighed og fiktion, i dele af 1990'ernes litteratur til en positiv forudsætning for skabelsen af nye identitetsformer. Guth argumenterer endvidere for, at denne udvikling af en "postmoderne" arabisk litteratur er en indikation på, at der snarere end et sammenstød mellem civilisationer er relativt ensartede identitetserfaringer i den arabiske og vestlige verden, der kommer til udtryk i sammenlignelige litterære former.

Emnerne for denne samling af artikler spænder geografisk fra Syrien til Marokko og tematisk endnu videre, men der er nødvendigvis mange områder og emner, der er forblevet uberørt. Vi håber, at dette nummer af *Passage* ikke alene vil give læseren et indtryk af den nutidige arabiske litteraturs mange former og nuancer, men også inspirere til videre udforskning af områdets kulturer. Et sted at starte kunne være David Tresilians *A Brief Introduction to Modern Arabic Literature* (2008), som Kerstin Eksell anmelder til sidst i nummeret. Som en yderligere tilskyndelse i den retning og som endnu en illustration af de arabiske kulturers mangfoldighed og komplekse udveksling med Vesten har vi benyttet billedkunstværker af fem yngre arabiske kunstnere til at illustrere nummeret. *Passages* redaktion vil gerne benytte denne lejlighed til at takke kunstnerne for deres generøse bidrag. Vi håber, at både billeder og tekst vil vække læserens interesse og nysgerrighed.